

Osmanlı Döneminde Okçuluk Alanında Yapılan Çalışmalar ve Okçuluk Terimleri

İlhan Uçar ¹

Öz: Ok ve yayın tarihi, destanlara kadar uzanmaktadır. Başlangıçta avlanmak için kullanılan ok ve yay daha sonraki dönemlerde bir savaş aleti olarak tarihteki yerini almıştır. Tarih boyunca Türkler birçok alanda olduğu gibi okçulukta da kendini göstermiş, bu uğraşı adeta bir sanat hâline getirmişlerdir. Okçuluğun tarihsel boyutuyla birlikte kültürel ve dinî boyutu da vardır. Hz. Peygamber okçulukla ilgili birçok hadis buyurmuş ve okçuluğun İslam tarihindeki yerine zemin hazırlamıştır. Çocukluk yıllarında bir eğlence unsuru olarak karşılaştığımız okçuluk, daha sonraki yaşlarda avlanma ve savaş aracı durumuna gelmiştir. Her kültürde ok ve yay teknik olarak değerlendirilmiş, ok ve yayın her parçası için ayrı adlandırılmalar yapılmıştır. Türk kültüründe de bu adlandırılmalar karşılık bulmuş ve birçok Türkçe terim ortaya çıkmıştır. Osmanlı döneminde okçulukla ilgili eserler, başlangıçta çeviri eserler olarak karşımıza çıkmaktadır. Sonraki dönemlerde Türk yazarlar tarafından Türkçe eserler kaleme alınmaya başlanmıştır. Gerek çeviri eserlerde olsun gerekse telif eserlerde olsun yazarlar, Türkçeye kayıtsız kalmamış, okçulukla ilgili birçok Türkçe terim ortaya çıkarmışlardır. Bu makalede okçuluk hakkında bilgi verilerek, Osmanlı döneminde yazılmış eserlerde sık kullanılan okçuluk terimlerinin belirtilmesi hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Okçuluk, Okçuluk Terimleri, Okçuluk Eserleri, Osmanlı Okçuluğu, Türkçe

Studies in the Field of Archery in the Ottoman Period and Archery Terms

Abstract: The history of arrow and bow goes back to epics. The bow and arrow, which was originally used for hunting, took its place in history as a war tool in later periods. Throughout history, Turks have shown themselves in archery, as in many other fields, and have turned this occupation into an art. Archery has a cultural and religious dimension along with its historical dimension. The Prophet Mohammed commanded in many of his hadiths about archery and laid the groundwork for archery's place in Islamic history. Archery, which we encountered as an entertainment element in childhood, became a hunting and war tool in later ages. In each culture, the bow and arrow were evaluated technically, and separate names were made for each part of the bow and arrow. In Turkish culture, these namings have found their counterparts and many Turkish terms have emerged. Works related to archery in the Ottoman period initially appear as translation works. In the following periods, Turkish works began to be written by Turkish writers. Both in translated works or copyrighted works, the authors did not remain indifferent to Turkish thus created many Turkish terms related to archery. This article, by giving information about archery, it is aimed to specify archery terms in the works written in the Ottoman period.

Keywords: Archery, Archery Terms, Archery Works, Ottoman Archery, Turkish

¹Sakarya Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Sakarya, Türkiye, iucar@sakarya.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-8930-5756

1. Giriş

Geçmişten günümüze ok ve okçuluğa karşı insanoğlu sürekli ilgi duymuştur. Başlangıçta avlanmak için ilkel olarak yapılan oklar, daha sonra bir savaş aracına dönüşmüş ve yapılan idmanların vazgeçilmez aracı olmuştur. Sonraki dönemlerde ise bir eğlence aracı olarak da kullanılmıştır. Ateşli silahların icadından sonra işlevini kaybetmemiş, bir süre ateşli silahlarla birlikte kullanılmış hatta bazı atıcılar, ateşli silahların ulaşamadığı mesafelerde atışlar yaparak adlarını tarihe yazdırmışlardır. Günümüzde ise geleneksel olarak yaşatılan bir ögedir. İlk Türklerden itibaren kullanılan damgalardan başlayan okun serüveni günümüze kadar uzanan bir süreçtir.

Ok ve yayın Türk devlet geleneğinde bir karşılığı vardır. Bu karşılığı destanlar çağına kadar götürmek mümkündür. Oğuz Kağan Destanında Oğuz Kağan, oğulları arasındaki “orun” yani siyasî ve içtimaî mevkiî düzenlerken “yay”ı metbûluk, “ok”u ise tâbiyyet sembolü olarak belirlemiş ve onun belirlediği bu esas, başta Oğuzlar olmak üzere bütün Türk devletlerinde bir gelenek hâline gelmiştir. Tâbiyyet ve davet sembolü olarak kullanılan ok, yayla temsil edilen kağan tarafından, kendisine bağlı beyleri yanına çağırarak için kullanılmıştır (Göksu, 2010, s.1005).

Okun Türk devlet geleneğindeki yerini Osman Turan, şöyle ifade etmektedir: “İptidaî Türk tefekkürü askerî ve idarî bakımdan cemiyeti ok ve yay arasındaki münasebetlere mütenazır olarak telâkki etmiş, okun yaya tâbi olması ve yayın oku sevk ve idare etmesi yay hâkimiyeti, ok tâbiyeti ve tâbileri temsil eden bir sembol mahiyetini almış ve her ikisi birlikte devleti ve istiklali gösteren bir alâmet telakki olunmuştur. Hakanın boy beylerine ok göndermesi onları bir sefer veya toplantı için çağırarak bir emir manasını ifade etmiştir. Bundan dolayı her ok gönderenin gönderilene göre hukukî bakımdan üstün bir mevkide olduğu anlaşılır. Kabilelerin oklara göre askerî bir tasnife tâbi tutulmaları bu teamülün bir neticesidir.” (Turan, 1945, s.306).

Okun tâbiyyet ve tâbi olma anlamıyla birlikte ok gönderilen kişinin davet edilmesi manasını taşıması Anadolu’da yaşatılan bir gelenek olmuş ve düğünler ve cemiyetler için davet edilecek kişilere “okuntu” gönderilmiştir. Okuntu, başlangıçta okla birlikte gönderilirken sonraki dönemlerde birtakım küçük hediyelerle birlikte gönderilmiştir. Günümüzde Anadolu’nun bazı yörelerinde hâlâ yaşatılan bir gelenektir. Bir kişiye meydan okumanın temelinde de yine okun etkisini görmekteyiz. Meydana çağrılacak kişilere davetler hep “meydan okumak” şeklinde olmuştur.

Oğuz Kağan destanı da yine ok ve yay etrafında şekillenmiştir. Oğuz destanlarında yer alan bir altın

yay ile üç gümüş okun, Oğuz'un oğulları tarafından bulunuşu, konuyu eski Türk destanlarına kadar götürmektedir. Günlerden bir gün Oğuz Kağanın tecrübeli bilge veziri Uluğ Bey rüyasında bir altın yay ve üç gümüş ok gördü. Altın yay gün doğusundan gün batısına kadar uzanıyordu. Üç gümüş ok da kuzeye doğru gidiyordu. Oğuz Kağan bu rüyayı dinleyince yurdunu oğulları arasında paylaştırdı (Bang ve Arat, 1936, s.29, s. 31).

Metehan tarafından icat edildiği bilinen çavuş oku, oka ayrı bir kimlik kazandırmıştır. Ses çıkartarak ilerlediği için takip edilmesi daha kolay olan çavuş oku, Osmanlılar döneminde “çağırğan ok, ötkün ok, çavuş oku, ıslık oku” olarak da kullanılmıştır. Metehan'ın çocukluğundan beri oynadığı “Hedefe çevirme” oyununun, onun tahta geçmesine zemin hazırladığı bilinmektedir. Mete bir gün de babası Hakan Tuman'ın (başkanlığında yapılan) bir ava çıkmıştı. Avda (bu defa) ıslıklı okunu, (babası) Tuman'a attı. Mete'nin sağında ve solunda (yer alan kendi adamları da hepsi birden (Mete'nin) ıslıklı okunu izlediler ve Tuman (Han'ı) öldürdüler. Bundan sonra üvey annesi ile küçük kardeşini ve kendisini izlemeyen devlet büyüklerinin hepsini öldürdü. (Böylece) kendisini hakan olarak tahta çıkardı (Ögel, 1981, s.155).

Türklerin okla tanışmaları İslâmiyet'le birlikte olmamıştır ama İslamiyet'le birlikte oka, bir savaşta kullanılan bir alet olmasına rağmen dinî açıdan bir kimlik kazandırılmıştır. Hz. Peygamber'in ok hakkında buyurduğu birçok hadis bulunmaktadır. Özellikle Hz. Peygamber'in “*Çocuklarınıza ok atmayı ve Kur'an okumayı öğretiniz*” Hadisinden hareketle ok atmanın önemine dikkat çekilerek Hz. Peygamber'in hiçbir fen için bu çoklukta hadis buyurmadığına dikkat çekilmektedir (Uçar, 2013, s.53).

Kavâidü'r-Remy'de mübarek bir sanat olarak adlandırılan ok ustalığının sadece Müslümanlara öğretilmesi gerektiği; kâfirlere, Mecusilere ve münafıklara öğretilmemesi gerektiği Abdullah el-Kâtip tarafından vurgulanmaktadır (Uçar, 2013, s.102).

2. Osmanlı Devleti'nde Okçuluk

Osmanlı Devleti'nde okun hem bir savaş aleti olarak hem de bir eğlence unsuru olarak kullanıldığı bilinmektedir. Osmanlılarda okların kullanıldığı amaca göre tâlimhâne, puta (hedef), menzil (pişrev, yeksüvar, zergerdan), tirkeş (savaş), meşk (haki, karabatak, azmayış) ateş, tatar okları gibi çeşitleri vardı. Menzil okları kendi aralarında ayrıca şem-endâm, kiriş-endâm, tarz-ı hâs, gibi kısımlara ayrılırdı (Bozkurt, 2007, s.334). Özellikle ok atış ve kurallarının anlatıldığı eserlerde, bahsedilen okçuluk bu terimler sık olarak karşımıza çıkmaktadır.

XII. yüzyıl sonlarında Selçuklu Emîri Tülü Bey'in Hüseyin b. Ahmed Erzurûmî'ye 1200-1208 yıllarında yazdırdığı *Hulâsa fi İlm-i Remy* adlı kitaptan itibaren kaleme alınan eserlerde, aslen mensur olmalarıyla birlikte yer yer beyit, kıta gibi manzum parçalar da bulunmakta, okçuluğu teşvik etmenin yanında nazari bilgiler de verilmektedir (Aksoy, 2002, s.70).

Abdullah el-Kâtip, *Kavâidü'r-Remy* adlı eserinde konuları otuz yedi başlık altında toplamaktadır.

“Yayın faziletleri, çilelerin çeşitleri, oklar, okun tüyü, boyu ve uzunluğu, tirkeş ok, yün ve temrenin Arapça sözlüklerdeki karşılıkları, yerde ve at üzerinde yay kurulması, zihqîr, atıcılığın adabı, pirleri ve ustaları, atıcıların imamları, atıcılığın önemli noktaları, atıcılığın dört yöntemi, kabza tutmak, atıcılık imamlarının kabza konusundaki ihtilafları ve makbul olanlar, ok gezlemek, Abdullah İbn-i Meymûn'un *Kavsnâme'sine* göre ok gezlemek, çile üzerine ok bağlamak, yay çekmek, nişana bakmak, ok çekmede kabza tarafına okun geçtiği yer, küşâd, küşâdla birlikte kamçı, uzağa ok atmak, atıcının ayıpları, atıcıların mezhepleri, atıcıların fiziksel özellikleri, Tayboğa'nın Arapça *Kavsnâme'sinden* aktarmalar, nişana karşı durmak, atıcılığın bazı hâlleri, üstat ve çırak için gerekli olanlar, yağmur oku, gezsiz ok atmak, yatarak düşmana ok atmak, içi boş ve iki gezli oklar, darbın hâlleri, müsabaka sonucunda ödül almanın helal olup olmadığı, ödül koyup at ve ok yarıştırmak, ok yarıştırmamanın hâlleri” (Uçar, 2013, ss.10-11).

Osmanlılarda kemankeşlik (okçuluk) konusundaki eserler, genellikle bu sanatı bilen kemankeşler tarafından hazırlanmıştır. On yedinci yüzyıla kadar top, tüfek gibi ateşli silahlarla birlikte en etkili uzak mesafe silahı olarak önemini koruyan kemankeşlik, *kavsnâme* (yay üstüne), *tîrendâzân* (okçular), *remy* (ok atma) adlı risaleler şeklinde, bu dönem Osmanlı askerlik yazımının büyük çoğunluğunu oluşturur. (İhsanoğlu, vd., 2004, s.4; Bir, vd., 2006, s.4).

Osmanlıdan günümüze kalan konusu ok ve okçuluk olan başlıca eserler şunlardır:

Umdetü'l-mütenâzilîn: Osmanlı devleti döneminde okçuluk konusunda müstakil ilk eser olarak kaynaklarda geçmektedir. 15. yüzyılda kaleme alınmış olan *Umdetü'l-mütenâzilîn*, Ankara'da yaşamış Muhammed bin Şeyh Mustafa tarafından Arapçadan Türkçeye tercüme edilmiştir. Eser, hadislerden hareketle cihadın faziletlerinden, ok ve yay kullanım adabından, okçuluğun kurallarından, ok ve yayın ağacından, kirişinden, yapımından ve menzillerden bahseder. Gelenek haline gelen bu üslup, 19. yüzyıla kadar okçuluk hakkında yazılmış Osmanlı eserlerinin tamamında görülür. (Bir, vd., 2006, s.54; Yastı, 2016; Taş, 2022).

Okçuluk Risalesi: Okçuluk hakkında yazılmış ilk Türkçe eserdir. Hacı Hasan Bahtiyarzâde tarafından kaleme alınmıştır. Bahtiyarzâde, döneminin ünlü kemankeşlerinden olup sekiz ayrı menzilde rekor kırmış

ve menzil taşı diktirmiştir. Eser, öncelikle Fatih Sultan Mehmet devrinden 1552 yılına kadar geçen bir asırlık dönemde ünlü kemankeşlerden ve ok meydanlarından bahsetmiştir¹.

Ok Yay Münâzarası: 15. yüzyıl Çağatay şairi Yakînî'nin manzum - mensur karışık olarak kaleme aldığı eserdir (Aksoy, 2002, s.70).

Kitab fi-İlmi'n-Nüşşab (Hulasa Okçuluk ve Atçılık): Hüseyin b. Ahmet el-Erzurumî tarafından kaleme alınmış olan bu eser “Kitab fi-İlmi'n-Nüşşab”, “Kitab fi-Riyazati'l-Hayl”, “Kitab fi'-İlmi'l-Musabaka adlı üç çalışmayı içermektedir (Delice, 2003).

Tuhfetü'l-Guzât (Gazilere armağan): On altıncı yüzyıl Matrakçı Nasuh'un kaleme aldığı eserdir. Konuyu beş fasıl halinde inceleyen bu eserin içinde bazı krokiler de bulunan 939/1532 tarihli bir nüshası İstanbul'da Süleymaniye (Esad Efendi, Nu. 2206) Kütüphanesinde bulunmaktadır. Eserin birinci faslında ok ve yay anlatılmaktadır (Yurdaydın, 1963, ss.5-6).

Kühü'l Ahbâr (Haberlerin özü): On altıncı yüzyılda kaleme alınmıştır. Gelibolulu Mustafa Âli'nin meşhur tarih kitabının bir bölümü okçulukla ilgilidir. Risâle-i Kavsiyye der Beyân-ı Tîrendâzân ve Tîrendâzân-ı Nâmvarân adlarıyla ayrı nüshaları da mevcuttur (Yücel, 1999, s.31).

Kitâb-ı Silahşorân (Silahşorlar Kitabı): Okçuluk konusunda on altıncı yüzyılın bir diğer önemli eseri, Behram Çavuş tarafından kaleme alınan Kitâb-ı Silahşorân (Sila

Kitâb-ı Kavsnâme: Muhammed bin Yûnus ed-Dervâzî tarafından Arapçadan Türkçeye tercüme edilen, XVII. yüzyılın ilk çeyreğinde Mustafa bin Hüseyin tarafından da istinsah edilen Hâzâ Kitâb-ı Kavsnâme adlı okçuluk kitabıdır (Azbay, 2019).

Kavâidü'r-Remy (Ok atma kuralları): On yedinci yüzyılda Abdullah el-Kâtip tarafından kendisinden önce yazılmış okçuluk kitaplarından da yararlanılarak kaleme alınmış, ok atma teknik ve kurallarının anlatıldığı eserdir (Uçar, 2013).

Tezkire-i Rumât (Okçular Tezkiresi): On yedinci yüzyıl Kâtip Abdullah Efendi tarafından kaleme alınmıştır. Eserde Ok Meydanı'nın kuruluşu ve sınırları anlatılmış, o zamana kadar atılan bütün menziller özellikleri ve ölçüleriyle verilmiş ve sonuna kendi devrindeki belli başlı kemânkeşlerin kısa biyografileri eklenmiştir. Sultan IV. Mehmed devrinde okçu ve yaycı esnafınca işgal edilen, teşkilatı adamakıllı bozulan Ok Meydanı'nı kurtarmak için yıllarca uğraşmış, sonunda bunu başarmıştır (Yücel, 1999, s.32).

¹ Ünsal Yücel, Bahtiyârzâde Hacı Hasan Çelebi'nin Bahtiyârzâde Risâlesi hakkında ayrıntılı bilgi vermekte ve bu eseri ilk telif Türkçe eser olarak ifade etmektedir (Yücel, 1999, s. 31).

Tuhfetü'l-Hasîb: 18. yüzyılda Seyyid Halîl Hasîb Efendi tarafından yazılmıştır. Konusu okçuluk olan bu eserde aynı zamanda Osmanlı dönemi okçuları hakkında da bilgiler verilmektedir. Eser Menzil-nâme-i Kemân-keşân adıyla da bilinmektedir (Ölçücü, 2014).

Kavsnâme: Kemankeş Mustafa Efendi'nin meşhur eseridir. 18. yüzyılın başlarında kaleme alınmıştır. Eserin bir nüshası Latin alfabesine aktarılarak yayımlanmıştır (Vural, Yaşar, 2010).

Kavsnâme - Fezâil-i Remy (Atıcılığın Faziletleri): Mehmed Hafîd Efendi tarafından 18. yüzyılda kaleme alınmıştır (Aksoy, 2002, s.70).

Haza Tomar-ı Sahib-i Menazil-i Meydan-ı Tirendazî: Kemankeş ve hattat Berberzâde Mustafa Efendi'nin 18. yüzyılda kaleme aldığı eserdir (Aksoy, 2002, s.70).

Telhîs-i Resâilü'r-Rumât (Okçuluk Risalelerinin Özeti): Sultan II. Mahmud'un okçulukla ilgili yazılmış eserleri yeterli görmediği için Mustafa Kânî Bey'i görevlendirerek yazdırdığı eserdir. Mustafa Kânî Bey, 19. yüzyılın başlarında Padişah'ın buyruğunu yerine getirerek ok ve okçulukla ilgili ne kadar eser var ise hepsini inceleyerek okçulukla ilgili meseleleri birer birer ele almış ve eserini ortaya koymuştur (Yavuz, Canatar, 2010, s.XXI).

Minhacü'r-Rumat: Seyyid Mehmed Emin Vahid Efendi, ö. 1244 H [1828 M] kaleme aldığı ve okçuluğun anlatıldığı eserdir. Eser 66 yaprak ve 17 satırdır (Gürbüz, 2019, Akyıldız, 2021).

Osmanlı döneminde okçulukla ilgili yazılmış eserlerde okçuluk hakkında teknik bilgiler verilirken aynı zamanda menzil taşları ve bu taşları diktiren kemankeşlerin ok atış mesafeleri de ayrıntılı olarak verilmiştir. Tarihte ok atış mesafeleriyle nam salmış bazı kemankeşler ve atış mesafeleri şunlardır:

Tozkoparan İskender (1281 gez), Bursalı Şüca (1271 gez), Havandelen (1235 gez), Kaptan Sinan (1232 gez), Sultan 2. Mahmud (1228 gez), Deve Kemal (1205 gez), Benli Karagöz (1161 gez). (Atabeyoğlu, 1985, s.1505). Bir gezin 66 cm olduğu dikkate alındığında bu mesafelerin ateşli silahtan daha etkili olduğu görülmektedir (Atabeyoğlu, 1985: 1505).

Mustafa Kânî Bey, Telhîs-i Resâilât-ı Rumât adlı eserinde Abdullah Efendi'nin Lodos Havasında Menzilin ayrıntılı olarak anlatmaktadır: “Adı geçen menzilin ayak yeri Hasan Taşı'yla Kızlar Ağası Taşı'nın ortasında belli küçük taşdır. Baş taşı Kadınlar Çeşmesi'nden az ileridedir. Bu menzilin koyucusu Valide Camii Kâtibi Abdullah Efendi'dir. Birinci ile ikinci boy arasında seksen dört dirhem yay ile atmış. Bundan sonra her atışta ikişer dirhem yay ziyadesiyle atılarak Bozan taş demek suretiyle şart koşulmuş tirendaz, ok atıcısı menzili olmak üzeredir. Dokuz yüzden daha fazla ve o kadar yoldan yirmi bir gez ileride

ana taşı dikilmiştir. Sonra taşını sürünce yerine ana taşı olmak üzere bir küçük taş dikilmiş ise de günlerin geçmesi ile kaybolmuştur. Musahip Muhammed Ağa'nın taşına “ana taşı” diye kıymet verilmiştir. Pek marifetli ve meydanda çok çalışma ve yardımı görülen merhum Abdullah Efendi üç adet kitap yazmıştır. Bunlar Kanunname-i Meydan, Tezkire-i Rumat ve Hadis-i Erbain adlarını taşıyan eserlerdir.” (Yavuz, Canatar, 2010, s.160).

Osmanlı devleti döneminde yazılan okçuluk ile ilgili eserlerde, diğer bilimsel eserlerde olduğu gibi çok sayıda terim kullanıldığı görülmektedir. Bu terimler, tercüme eserlerde başlangıçta Arapça ağırlıklı olarak dikkati çekerken, sonradan ortaya konulan telif metinlerde bir Türkçeleştirme gayreti gözlemlenmektedir. Teknik olarak kullanılan yabancı terimler, halkta karşılığı olmadığı için genellikle anlam itibarıyla yakınlştırılarak Türkçeleri tercih edilmiştir. Aslında bir kitap dolduracak sayıda olan Arapça, Farsça, ve Türkçe terimlerin bir kısmı daha sık kullanılmıştır. Okçular arasında da karşılık bulmuş bazı okçuluk terimleri şu şekilde listelenebilir:

Osmanlı Döneminde Sık Kullanılan Okçuluk Terimleri²

ağızlıklı çile	: Biraz bol olan çile.
ağızlıklı yay	: Son kademesine kadar düzgün çekilebilen yay.
alçak menzil	: Atış mesafesi kısa olan menzil.
ana taş	: Bir menzilde dikilen ilk taş.
ateş oku	: Yangın oku, yakıcı ok.
atıcılık	: Ok atıcılığı.
ayak	: Yayın aşağıya bakan ucu.
ayak taşı	: Atış yapacakları yeri belirleyen taş.
ayak taşı	: Atış yapacakları yeri belirleyen taş.
ayak yeri	: Menzil atışlarında, ayak taşının bulunduğu yer.
ayırtlama	: Kabzadan iki parmak içeriden atmak.
azmâyiş oku	: Azmâyiş koşularında ve azmâyiş menzillerinde kullanılan ok.
bağır	: Yay kollarında iç orta kısımlara denk gelen bölüm.
bakkam gez	: Dudakları bakkam ağacından yapılan ok gezi.
baldır	: Okun göbek ile ayak arasında kalan kısmı.
baş	: Yayın yukarı kısımda bulunan ucu.
baş taş	: Bir menzilin en ileride bulunan taşı.
batıcı	: Batıcı, batan.
basit yay	: Parçalı olmayan ağaçtan yapılan yay.
bedel atmak	: Rakibi kadar mesafeye ok atmak.
binci	: 1000 gez uzaklığa ok atabilen okçu.
boğaz	: Bir okta yelek takılan baş ve boynu arasında kalan bölümü.

²Osmanlı döneminde yazılmış okçulukla ilgili yazma eserler, bu eserler üzerinde yapılan çalışmalar ve Ünsal Yüce'nin “Türk Okçuluğu” adlı eserinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

boşatmak	: Çıkarmak, sökmek.
cebe	: Okçuların giydiği örme zırh.
çağa yayları	: Ağacı fazla olan yay.
çağlamak	: Ok atışına başlamak.
çakıl	: Menzil attığı hâlde taş diktiremeyip, taş yerine çakıl taşı yığma.
çakırcı	: Sarayda av işlerini düzenleyen ve uğraşan görevli.
çavuş oku	: Uçarken ıslık çalan kılavuz oku, ötkün ok.
çekiş	: Yay çekme.
çekici	: Yay çeken kimse.
çelik	: Kabzada boynuzların birleştiği yere yerleştirilen küçük kemik parçası.
çile	: Yay kirişi.
damak	: Zihgirin baş parmak üzerine binen uzunca kısmı.
dolmak	: Okun hazırlanarak atıma hazır hâle getirilmesi.
döşekli	: Uzun çileli. Biraz bolca tutulan çile.
dudak	: Gez dudağı.
eksikçi	: Üstatlar önünde oku istenildiği şekilde atamamak.
erkek	: Bir yüg (yün), tüy adı.
gevşek yay	: Bol yay, kepade.
gez	: Okun, kirişe geçen ucundaki kertik ve bir uzunluk ölçüsü.
gezlemek	: Okun gezini çileye takarak baş işaret ve orta parmakla kuvvetlice tutmak. Çileye ok bağlamak.
göğüs	: Okun gezden itibaren kalınca olan kısmı.
hedef	: Puta. Ok atmak için dikilen nişan.
havacı	: Atışlarda okun düştüğü yeri gözetleyen ve bildiren meydanda görevli kişi.
kabza almak	: Üstattan kemankeşlik icazeti almak.
kalkan	: Ok, kılıç gibi savaş aletlerinden korunmak için kullanılan korunmalık.
kamçı	: Ok atışlarında kabzayı kavrayan sol yumruğu ileri doğru itmek.
kasan	: Yay kollarında bulunan sal ile yay başı arasında kalan bölümleri.
kavs	: Yay, keman.
kaş	: Zihgirin baş parmak üzerine oturan uzunca kısmı.
keman	: Yay, kavs.
kepade	: Okçuluğa yeni başlayanların kullandığı gevşek yay.
kılavuz ok	: Hava durumunu tespit etmek için yapılan ok atışı.
kiriş	: Yayın iki ucu arasında bulunan esnek bağ.
kolçak	: Kabza verirken üstadın atıcının sol bileğine taktığı meşin bağ.
kundak yay	: Bir tür tatar yayı.
kurmak	: Kurmak, yay kurmak.
menzil	: Ok meydanlarında 900 gezden daha fazla ok atılıp açılan ve atılan mesafe geçildikçe taş dikilen atış yeri.
menzil oku	: Menzil atışı yapmak için kullanılan ok.
menzil taşı	: Menzil atışlarında kırılan rekoru belirtmek için dikilen taş.
ok	: Ok.
okçu	: Okçu. Ok atan.
ok gezlemek	: Okun gezini çilede bulunan yerine takmak.
okluk	: İçine ok konulan meşinden yapılmış ok kılıfı, sadak.
oluklu yay	: Boylarına göre tasnifte birinci ve ikinci boy arasındaki gruba giren yay.

öndül	: Yarışmalarda kazananlara verilen armağan.
ötkün ok	: Çavuş oku.
pişrev oku	: Menzil atışlarında ve koşularda kullanılan ok.
puta	: Deriden yapılan, içi pamuk çekirdeği ve talaş gibi malzemelerle doldurulan hedef.
putacı	: Putaya ok atan.
sadak	: Ok çantası.
sal	: Yayın kollarında bulunan kabza ile kasan arasında kalan yassıca kısımlar.
soya	: Okların ucuna takılan kemik temren.
tabla	: Hedef tahtası.
taş	: Okçulukta taş, menzil taşı.
taş dikmek	: Menzil taşı dikmek.
tekne kuran	: Yay kuramı. Yay tekneye benzetildiği için bu adla anılmaktadır.
temren	: Okun ucuna takılan sivri madeni parça.
temür	: Demir.
tîr	: Ok.
tonc	: Yay çilesinin iki ucunda bulunan yay başlarına geçirilen ilmekler.
uçkun ok	: Uçuş özelliği çok iyi olan ok.
yağmur oku	: Tîr-i bârân olarak klasik Türk şiirinde de sık olarak kullanılmıştır. Hedefe aynı anda birden fazla ok atmak. Birinci ok hedefe ulaşmadan diğer oklarla birlikte havada olması durumu.
yassı	: Yayvan ve düz yay.
yay	: Yay, kavs, keman.
yaya	: Atsız atıcı.
yaycı	: Yay yapan usta.
yaycılık	: Yaycılık.
yeleb	: Kalkan. Deriden yapılmış yelek.
yelek	: Okun havada düzgün yol almasını sağlayan tüyleri, yeke, yün.
yelekli	: Yünü olan ok.
yeleksiz	: Yünü olmayan ok.
yen	: Giysinin el üzerine gelen bölümü.
yün	: Yüg, yük. Okun havada düzgün yol almasını sağlamak için takılan kuş tüyü.
yürümek	: Okun yol alması.

3. Sonuç

Sonuç olarak Osmanlı Döneminde diğer fen bilimlerinin yanında okçulukla ilgili de birçok çalışma yapılmış ve bazı eserler yazılmıştır. Bu eserlerin bir kısmında okçuluğun manevî yönünden hareketle birçok hadis nakledilmekte; cihadın faziletlerinden, ok ve yay kullanım adabından, okçuluğun kurallarından, ok ve yayın ağacından, kirişinden, yapımından ve menzillerden söz edilmektedir. Okçulukla ilgili ilk eserler çeviri olması nedeniyle Arapça ve Farsçadan okçulukla ilgili birçok terim dilimize girmiştir. Ancak bu eserleri ortaya koyan yazarlar kendi dillerine de kayıtsız kalmamış, okçulukla ilgili Türkçe terimlere de

eserlerinde çok sayıda yer vermişlerdir. Yün / yük / yüg, yelek, yağmur oku, uçkun ok, taş dikmek, yay, yay kurmak, oluklu yay, kundak yay, kaş, göğüs, gez, dudak, çekiş, çağlamak, boşatmak, ağız, baş, baldır, bağır, ayak, ayak taşı, ayırtlama, ana taş ve daha birçok terim okçular ve bu alanda eser verenler tarafından dilimize kazandırılmıştır. Metehan'ın bulup geliştirdiği çavuş oku / ötkün ok / ıslık oku / çağırğan ok tarihe bu terimlerle geçerken birçok savaşın kazanılmasında da önemli rol oynamıştır. Arap yayı, İngiliz yayı, Tatar yayı gibi yay çeşitleriyle birlikte yine bu alana Türk yayı olarak tanınacak bir tür ve terim kazandırılmıştır.

Aslında bir avlanma ve savaş aracı olan ok ve yay, Türklerde bir spor türü haline gelmekle birlikte insanların çocukluk yıllarından itibaren eğlence aracı durumuna da gelmiştir. Menzil taşı dikme geleneği ortaya konulmuş, Tozkoparan İskender, Bursalı Şüca, Deve Kemal, Benli Karagöz gibi hem dönemlerinde isim yapmış hem de sonraki dönemlerde atıcılıklarıyla tarihe not düşmüş pehlivanlarla birlikte Osmanlı sultanları da okçuluğa kayıtsız kalmamış, Sultan 2. Mahmud başta olmak üzere birçok Osmanlı sultanı bu uğraşta bulunmuş ve desteklemişlerdir.

Kaynaklar

- Aksoy, H. (2002). Kavsnâme. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. C.25. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Akyıldız, S. (2021). *Minhâc-ı Rumât (Okçuluğun Yolları) Mehmed Emin Vahîd Efendi (Giriş-İnceleme-Metin-Dizin)*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Atabeyoğlu, C. (1985). Tanzimat'tan Cumhuriyete Spor, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*. C.6. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Azbay, E. (2019). XVII. yüzyıldan bir okçuluk kitabı: Hâzâ Kitâb-ı Kavsnâme ve okçuluk terimleri. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)* (30), 191-211.
- Bang, W., Arat, R. R. (1936). *Oğuz Kağan Destanı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Bir, A. vd. (2006). Türk Menzil okçuluğu, yay ve okları. *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*. VIII(1) İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Bozkurt, N. (2007). Ok. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. C.33. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Delice, İ. (2003). Hulasa Okçuluk ve Atçılık (Hüseyin b. Ahmet el-Erzurumî). İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Göksu, E. (2010). Ok ve yayın Türk devlet geleneği ve hâkimiyet anlayışındaki yeri. *Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları, Yeni Türk Edebiyatının Kaynakları II*. 5 (2) Spring 986-1011.

- Gürbüz, F. (2019). *Mehmed Emin Vahîd Paşa'nın Minhâcü'r-Rumât Adlı Eseri (İnceleme-Metin)*, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- İhsanoğlu, E. vd. (2004). *Osmanlı Askerlik Literatürü Tarihi I-II (History of Military Art and Science Literature During the Ottoman Period)*, İstanbul: IRCICA.
- Ögel, B. (1981). *Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ölçücü, H. Ç. (2014). *Tuhfetü'l-Hasîb İnceleme-Metin-Dizin*. Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Çanakkale.
- Taş, İ. (2022). *Umdetü'l-Mütenâsilîn (Mehmed bin Şeyh Mustafa)*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu/Okçular Vakfı Yayınları.
- Turan, O. (1945). Eski Türklerde okun hukuki bir sembol olarak kullanılması. *Belleten*, IX (35), 305-318.
- Uçar, İ. (2013). *Kavâidü'r-Remy, "Ok Atıcılığının Kuralları" (Abdullah el-Kâtip) İnceleme, Metin, Grammatikal Dizin*. Ankara: Mucize Yayınları.
- Vural, H., Aksoy Y. M. (2010). *Kavsnâme (Kemankeş Mustafa Efendi)*. Tokat: Taşhan Kitap Yayınları.
- Yastı M. (2016). *Umdetü'l-Mütenâzilîn / Okçuluğun İlkeleri*. Konya: Palet Yayınları.
- Yavuz, K., Canatar M. (2010). *Okçuluk Kitabı Telhîs-i Resâilât-ı Rumât (Mustafa Kâni Bey)*. İstanbul: Fetih Cemiyeti Yayınları.
- Yurdaydın, H. G. (1963). *Matrakçı Nasuh*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Yücel, Ü. (1999). *Türk Okçuluğu*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Makale Bilgi Formu

Yazar(lar)ın Katkıları: Makale tek yazarlıdır.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Destek/Destekleyen Kuruluşlar: Bu araştırma için herhangi bir kamu kuruluşundan, özel veya kar amacı gütmeyen sektörlerden hibe alınmamıştır.

Etik Onay ve Katılımcı Rızası: “Osmanlı Döneminde Okçuluk Alanında Yapılan Çalışmalar ve Okçuluk Terimleri” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış, karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde “*Universal Journal of History and Culture*” hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk yazarlara aittir.